

Kolejka, Josef

Národnostní otázka v programu Komunistické internacionály v letech 1922-1928

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1985, vol. 34, iss. C32, pp. [29]-38

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102472>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF KOLEJKA

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA V PROGRAMU KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY V LETECH 1922—1928

Předmětem této stati je rozbor těch dokumentů z kongresů a plén Komunistické internacionály, které se zabývaly jednotlivými národními (národnostními) hnutími a vůbec národnostní problematikou ve světě a především ve střední a jihovýchodní Evropě. Jde tedy nadále o příspěvek k dějinám marxisticko-leninské teorie národnostní otázky, která byla chápána i jako součást teorie mezinárodních vztahů, resp. „zahraniční politiky“ mezinárodního revolučního dělnického hnutí vůči (proti) tzv. versaillskému systému,¹ a to v období od IV. do VI. kongresu KI. Víme, že tento časový úsek není jednoduším obdobím. Z hlediska poválečného sociálně ekonomického vývoje je mezníkem rok 1923, kdy vznikla nová revoluční krize v Evropě, ale od roku 1924 začalo období stabilizace kapitalismu.

IV. kongres Komunistické internacionály v listopadu 1922 se konal v období oslabení dělnického hnutí a nástupu fašismu k moci v Itálii a hrozícího nebezpečí fašismu také v Německu, Maďarsku, Polsku a v balkánských státech. Bylo to zároveň období, kdy byly zmařeny naděje na společný postup Komunistické internacionály s tehdejší Druhou a tzv. Dvaapůltou internacionálou proti světovému kapitálu, proti nebezpečí fašismu, proti hrozbě válek, proti nezaměstnanosti apod. K dohodě o společném postupu mezinárodního dělnického hnutí nedošlo mimo jiné proto, že zástupci Druhé internacionály zásadně odmítali návrh delegace KI, aby se usilovalo o revizi versaillských dohod a zabránilo eventuálnímu vzniku „nových Versailles“ na konferenci v Janově.²

¹ Navazují na své příspěvky „Komunistická internacionála o poválečném uspořádání střední a jihovýchodní Evropy. Národnostní otázka v programech komunistických skupin a stran z let 1918—1921—1922“, Časopis Matice moravské, XCV 1976, s. 209—234, „Národnostní otázka v období vzniku ČSR a KSČ“, rovněž Časopis Matice moravské, 1977, s. 62—86 a „Národnostní poměry ve střední a jhv. Evropě po roce 1918“, Sborník prací FF UJEP, řada C, č. 31.

² CMM, 1976, s. 232.

Delegáti IV. konference KI se mohli na druhé straně opřít o zkušenosti tehdejší Komunistické strany Ruska (bolševiků), pod jejímž vedením se upevňovala moc pracujících, úspěšně se obnovovalo národní hospodářství v Sovětském Rusku a připravovalo se založení Svazu sovětských socialistických republik.

IV. kongres věnoval hlavní pozornost taktice jednotné dělnické fronty v boji za svržení buržoazní moci a nastolení dělnicko-rolnické vlády. Projednal i národnostní a koloniální otázku. Vychází ze zjištění, že osvobozenecý boj národů koloniálních a závislých zemí v období od II. kongresu (kdy byla tato otázka zkoumána) zesílil, definoval IV. kongres charakter tohoto boje a jeho hybné síly: z rozboru situace byl vyvozen nebo potvrzen závěr, že v programu Komunistické internacionály nadále zůstává požadavek práva národů na sebeurčení i pro kolonie a závislé země. Komunistické a dělnické strany v koloniích a polokoloniálních zemích dostaly „dvojjedinný úkol“: co nejradikálněji řešit úkoly buržoazně demokratické revoluce, zaměřené na dobytí státně politické nezávislosti, a na druhé straně organizovat dělnické a rolnické masy pro boj za jejich sociálně třídní zájmy.³

Záporné stanovisko Komunistické internacionály k tzv. versaillskému systému, vyjádřené již v průběhu Pařížské mírové smlouvy a uplatňované i při jednání s Druhou a Dvaapůltou internacionálou v průběhu roku 1922, stalo se aktuální hned na začátku roku 1923. Dne 11. ledna 1923 vrhla početná armáda převážně francouzských a částečně i belgických vojáků do německého Porúří (10 % všeho obyvatelstva v Německu, 88 % těžby uhlí, velké množství výroby železa a oceli atd.) a okupovala je. To byla odpověď Francie a Belgie na neplnění reparačních dohod Německa, jehož vláda tehdy spekulovala s možností, že díky Anglii budou sníženy reparace z původně stanovené kvóty 132 miliard zlatých marek na 50 miliard. Cunowa vláda odpověděla tzv. pasivní politikou, němečtí dělníci pak zvýšenou revoluční náladou nejen proti okupantům, cizím monopolům, ale i proti vlastním vládnoucím třídám.

Okupace Porúří a projevený odpor německé dělnické třídy vyvolaly vlnu mezinárodní proletářské solidarity. Pro Komunistickou internacionálu a také pro vládu SSSR byly události z ledna 1923 dokladem správnosti dosavadního odmítavého postoje k versaillským smlouvám. Zástupci komunistických stran Francie, Anglie, Itálie, Belgie, Holandska, Československa a Německa uspořádali již ve dnech 6.—7. ledna 1923 v Essenu konferenci, na níž vyjádřili protest proti nebezpečí okupace Porúří a vyzvali evropské dělníky ke společným akcím proti hrozbám a nebezpečí kapitalistického útoku a nové světové války. Sovětská vláda (nadále ještě jako Všeruský ústřední výkonný výbor) vydala již v lednu 1923 zvláštní provolání „K národům celého světa v souvislosti s francouzskou okupací Porúřské oblasti“, v němž protestovala „proti nesmyslné politice imperialistické Francie a jejich spojenců“. Konkrétně se tu uvádělo: „Znovu a zvlášť energicky protestuje dělnicko-rolnické Rusko proti potlačování

³ *Mezinárodní dělnická hnutí. Historické a teoretické otázky*, 4 (1917—1923), Praha 1984, s. 363.

práva německého lidu na sebeurčení.“ Všeruská ústřední rada odborů rozhodla koncem ledna 1923 poskytnout porúřským dělníkům hmotnou pomoc v rozsahu 100 000 rublů ve zlatě. Pomoc přicházela také od dělníků z Londýna, Amsterodamu, Prahy, Říma, Varšavy, Paříže a odjinud. Tato pomoc posilovala porúřské i ostatní dělníky v Německu v jejich odhodlání vydržet v boji proti okupaci a stupňovat i boj proti domácí buržoazii.⁴

Zostření vztahů mezi Francií a Německem a stupňující se radikalizace dělnického hnutí v Německu (od srpna 1923 vzniká v Německu revoluční krize, jež vrcholí pokusem o povstání v Hamburku 23. října 1923) vyvolávaly obavy jak buržoazních pacifistů, tak i reformistických a centristických sociálních demokratů. Ti první chtěli rozporům mezi Francií a Německem a vůbec mezi vítězi a poraženými zabránit zřízením nějaké „sjednocené Evropy“, resp. „Pan-Evropy“. „Evropskou ideu“ propagoval právě v roce 1923 nejvíce rakouský exdiplomat hrabě Coudenhove-Kalergi (německorakouský šlechtic se starším holandským původem, který se narodil z matky japonské národnosti), a to v časopise „Pan-Europa“, vydávaného od roku 1923 ve Vídni. Nemá-li být Evropa pohlcena buď Amerikou nebo komunistickým Ruskem, musí se ekonomicky, politicky a kulturně sjednotit tak, aby se stala velmocí vedle Ameriky, britské světové říše, Ruska a „Dálného východu“ (Číny a Japonska). „Panevropa“ by zároveň sdružila i kolonie francouzské, belgické, španělské, portugalské a španělské v Asii i v Africe. Zpočátku by sice zachovávala hranice a režimy jednotlivých států, postupně by se však sjednocovala, byla by vypracována společná ústava a také společná měna atd.⁵

Idea „Panevropy“ získala podporu i v Německu, kde ostatně již předtím byla propagována idea „evropských sjednocených států“. Od uskutečnění nějaké „sjednocené Evropy“ se očekávalo, že budou jinak řešeny reparační povinnosti Německa, že dojde k německo-francouzskému porozumění (v němž se viděl předpoklad „evropského smíření“). Němečtí sociální demokraté (Ledebour, H. Kranold a jiní) psávali o „spojených státech evropských“ dokonce jako o „úkolů proletářské politiky“. Panevropanství se stalo oblíbeným tématem i francouzské publicistiky. „Pour les Etats Unie de l'Europe“ se vyslovovali i státníci. Ed. Eerriot se v roce 1925 vyjádřil, že „jeho největším přáním je dožít se uskutečnění spojených států evropských“. Některým francouzským autorům se jevila „evropská solidarita“ nutná jako nástroj obrany Evropy proti „hrozbě z východu“ nebo i odjinud. Její uskutečnění bylo prý konec konců francouzskou povinností vzhledem k tradicím Francie „šířit civilizaci“. A také ve Francii se při propagaci evropanství myslelo i na francouzsko-německé „smíření“.

V Německu a také v Rakousku postupně po první světové válce převažovalo spíše „středoevropanství“, navazující na některé starší náměty na „Mittel-“ nebo „Zentral-europu“. Propagace obnovy „střední Evropy“ byla leckdy skrytou formou snah o „Anschluss“ Rakouska k Německu

⁴ *Dějiny světa*, sv. 8, Praha 1966, s. 505—506. *Mezinárodní dělnické hnutí*, 4, s. 538—546.

⁵ Viz můj přehled „*Evropská myšlenka a středoevropanství v 19. a 20. století*“ ve *Slovanském přehledu* 1968, s. 297—303, 456—462.

a více či méně zjevnou agitací s revanšistickými cíli vůči Československu a Polsku. Také Rakušan Karel Renner doporučoval ve svém spisku o „střední Evropě“ z roku 1922 (vyšlo v Německu!) sblížení Německa se sousedními zeměmi, z nichž každá přece dostala „kus německého území“. „Střední Evropa“ by vznikla po uzavření vzájemných hospodářských smluv mezi Německem a jeho sousedy. Toto „zájmové společenství“ by spojovaly železnice a kanály od Baltu až k Černému moři atd.⁶

Němečtí (a rakouští) sociální demokraté spoléhali v roce 1923, že se ve prospěch Německa vysloví také ustavující kongres Socialistické dělnické internacionály, který se sešel v Hamburku v květnu 1923. Vskutku také i francouzští a belgičtí delegáti tohoto kongresu odmítali „imperialistický akt Francie a Belgie proti Německu“. Kongres však nedoporučil žádné jiné alternativní řešení. V závěrečné rezoluci uznávala Socialistická dělnická internacionála, že ty země, které způsobily za války škody jiným státům, jsou povinny přispět na obnovu poválečné Evropy, ale výše reparací, které byly uloženy Německu, byla kritizována. Stručně lze říci, že jak v otázce vztahů mezi Francií a Německem, tak i v dalších mezinárodních otázkách zastávala Socialistická dělnická internacionála stanovisko, aby došlo ke smíření mezi vítěznou Dohodou a poraženými státy cestou kompromisu, dále na základě odzbrojení, mezinárodní arbitráže v rámci Společnosti národů apod.⁷

Jak je známo, členy Socialistické dělnické internacionály se staly také sociálně demokratické strany nově vzniklých států střední, severovýchodní a jihovýchodní Evropy, z nichž většina měla obavy, že v této „nové“ mezinárodní socialistické organizace budou velké západoevropské strany vykonávat nadvládu a že německá sociální demokracie eventuálně prosadí návrhy na revizi hranic. Z iniciativy čs. sociální demokracie se uskutečnila krátce před ustavujícím kongresem Socialistické dělnické internacionály v Hamburku schůzka delegátů stran polské, československé, litevské, lotyšské, na níž byli přizváni i zástupci ukrajinských a gruzínských emigrantů. Konference měla za úkol připravit společný postup na ustavujícím kongrese s cílem dosáhnout rozšíření počtu členů exekutivy SDI a zastoupení v exekutivě některým členům „východní“ Evropy. Na ustavujícím kongrese SDI byl však tento návrh odmítnut. Polští sociální demokraté komentovali toto odmítnutí velmi vyčítavě. Také českoslovenští delegáti se vraceli z Hamburku rozhořčení, protože němečtí sociální demokraté z Československa vznesli na kongrese proti nim novou žalobu za provádění diskriminační politiky vůči německé národní menšině. Na kongrese byly kritizovány poměry i jinde ve střední a jihovýchodní Evropě, žádala se „mezinárodní ochrana utlačovaných národnostních menšin“, právo rozvoje jejich národní kultury apod., ale otázka hranic nástupních států nebyla projednávána.⁸

V letech 1923–1924 se SDI angažovala za uplatnění tzv. ženevských protokolů, jejichž všeobecným uznáním by získaly jak Belgie, tak do určí-

⁶ *Tamtéž*, s. 456 ad.

⁷ J. Tomicki, *Dzieje II. Międzynarodówki 1914—1923*, Warszawa 1975, s. 285 ad.

⁸ *Akademie*, XXVI, 10, s. 101.

té míry i Polsko a Československo mezinárodní záruky bezpečnosti hranic. V roce 1925 zase hodnotila exekutiva SDI velmi kladně známé dohody z Locarna, jimiž se Německo zavazovalo uznávat *status quo* na západě (hranice Francie a Belgie), ale nebylo nuceno přijmout tuto zásadu i pro východ. Stresemann hodnotil Locarno jako smlouvu, která umožní Německu jít cestou konsolidace a „soustředit úsilí na pozdější připojení německých území na východě“.⁹

V období mezi I. a II. kongresem (r. 1925) zabývala se exekutiva SDI zejména poměry na Balkáně, situaci v Itálii, Maďarsku a jinde. Porady sociálně demokratických stran přijímaly dokonce i ideu balkánské federace, která by nejlépe vyřešila právo národů na sebeurčení. Na II. kongresu SDI v Marseilles v srpnu 1925 byla vytvořena zvláštní komise pro „otázky východní Evropy“, na níž přednesl referát a návrh rezoluce Otto Bauer. V duchu svých názorů, jež vyjádřil v knize „Die österreichische Revolution“ z roku 1923, považoval Bauer vznik nových států ve střední Evropě, jejichž národy se osvobodily z jařma Romanovců, Habsburků a Hohenzollernů, za „vítězství demokracie“. Demokratický obsah režimů nových států bývalých utlačovaných národů byl však znehodnocen skutečností, že hranice byly určeny za pomoci imperialistických velmocí, takže v mnoha případech bylo porušeno právo národů na sebeurčení a nebylo dostatečně dbáno zájmů národních menšin. Tak se stala oblast střední a jihovýchodní Evropy zdrojem nových konfliktů. Strany SDI mají proto za povinnost chránit a bránit právo národů na sebeurčení, ale náprava v tomto směru – včetně změny hranic – musí být provedena dohodami a plebiscity, nikoli válkou. Rezoluce z jednání této komise odsuzovala navíc diktátorské režimy (v Maďarsku a Bulharsku) a navrhovala přijmout SSSR do Společnosti národů.

Poslední návrh se mohl jevit na první pohled pokrokový, ale ve skutečnosti kritizovala SDI Sovětský svaz za to, že prý utlačuje národy a národnosti. Proto považoval kongres SDI za nutné nárokovat v závěrečné rezoluci sebeurčení také pro Armény, Gruzince a Ukrajince. SDI tak poděpřela protisovětskou propagandu emigrantských nacionalistických eserů a menševiků o domnělém „rudém imperialismu“.

Otto Bauer se stal hlavním teoretikem obnovené reformistické Internacionály jak v národnostní otázce, tak i v posuzování „demokracie“, zahraničních vztahů apod. Na rozdíl od Karla Kautského a dalších představitelů reformistického směru nepoužíval Bauer ve svých kritikách politiky Sovětského svazu a Kominterny nadávek a snažil se o určitou objektivitu ve výkladu postavení SSSR. Zároveň však odmítal Bauer „násilnou diktaturu“ v SSSR. Bauer sice přiznával, že Komunistická internacionála představuje „revoluční protitendence“ proti současnému kapitalistickému systému ve světě, ale příkládal Kominterně nejen revoluční, ale i „válečné cíle“. Kominternu prý usiluje o posunutí revoluce nyní na východ a chce s pomocí národů Číny, Indie a muslimského světa vést válku proti Anglii, aby tak zničila základy evropského a světového kapitalismu. Bauer

⁹ J. Streisand, *Německé dějiny* (překlad z němčiny), Praha 1974, s. 237, k tomu říká: „Locarnská smlouva... se stala výrazem znovuoživající německé expanze na východ“.

sice viděl, že v poválečném světě stojí proti sobě dva hlavní tábory, totiž na jedné straně „syti kapitalisté“ a na druhé straně revoluční Rusko a Kom-interna. Podle Bauera byl bolševismus „válečný“, kdežto dohodovým kapitalistům přikládá tendenci „pacifismu“. Bauer se domníval, že dohodoví imperialisté usilují jen o udržení stavu z roku 1919. Bauer doporučoval, aby Socialistická dělnická internacionála nepřijímala ani buržoazní pacifismus vítězů, ani „válečnost“ bolševiků. Co tedy bylo třeba dělat? Kupodivu nenavrhol Bauer novou variantu rozdělení světových sil. Za dané situace, kdy by prý válka skončila zánikem evropské civilizace, doporučoval Bauer odmítat tendence některých členů SDI pro buržoazní pacifismus a za udržení mírových smluv a zároveň odhalovat „naivitu“ těch socialistů, kteří nevědomě podporují „bolševické přípravy k válce“. Bauer sice odmítal tvrzení Karla Kautského, že bolševismus je smrtelným nepřítelem socialismu, přiznával i to, že bolševici jsou podporováni ruským proletariátem, ale zásadně odmítal jejich politiku, která se prý nezalekne vyvolat i válku, aby tak byly splněny revoluční cíle.¹⁰

Průběh II. kongresu SDI z roku 1925 potvrdil, že pravíci socialisté kritizují versaillský systém nedůsledně a že jejich kritika „utlačování menšin“ v nástupnických státech a jinde se nedotýkala podstaty kapitalismu. Doporučení marseillského kongresu Socialistické dělnické internacionály, aby se trvalo na právu národů na sebeurčení, mělo více méně deklarativní charakter. Konkrétně se pak doporučovalo jednotlivým socialistickým stranám, aby „aktivně“ hájily práva národnostních menšin na užívání jejich mateřských jazyků, pěstování národní kultury, získat a užívat samosprávu, hovořilo se i o potřebě autonomie pro tyto menšiny.

Tento postup v „národnostní otázce“ považovala Komunistická internacionála za oportunistický a nerevoluční: viděla v něm pokračování nebo jakési „omlazení“ austromarxistické teorie kulturní autonomie. Komunistická internacionála chápala právo národů ne sebeurčení nadále jako právo revoluční. Z tohoto hlediska projednávalo IV. rozšířené zasedání Exekutivy Komunistické internacionály (dále EKI) v červnu 1923 poměry zejména na Balkáně. Na V. kongresu Komunistické internacionály v létě 1924 byly kritizovány některé strany za to, že řeší národnostní otázku příliš v rámci daných ústav buržoazních států, tedy reformisticky. Druhou chybou komunistických stran v mnohonárodnostních státech je – upozorňoval D. S. Manuilskij, – že podléhají šovinismu svých národů, ačkoli právě dělníci vládnoucích národů jsou povinni odmítat národnostní a koloniální politiku „své“ buržoazie. Opačnou chybou některých komunistů, především polských, měl být tzv. luxemburgiánský (Roza Luxemburgová) nihilismus: tak bylo hodnoceno odmítání práva národů na sebeurčení levými frázemi o zbytečnosti tohoto práva v programu komunistických stran v období proletářské revoluce. Rovněž komunisté utlačovaných národů-národností byli kritizováni, a sice za to, že se často dávali svést k třídní spolupráci s nacionalistickou buržoazií.

¹⁰ O. Bauer, *Der Kongress in Marseilles*, *Der Kampf*, XVIII, 8/9, s. 281 až 285.

Ve zvláštním usnesení V. kongresu KI o „národnostních otázkách Střední Evropy a Balkánu“ se zdůrazňovalo, že národnostní otázka se zde stala nejdůležitější politickou otázkou. Zároveň se upozorňovalo na skutečnost, že potlačované národnosti jsou převážně rolnické a že jejich boj za národní osvobození je zároveň bojem proti jinonárodním statkářům a kapitalistům. Komunisté utlačovaných národů-národností v mnohonárodnostních státech dostali za úkol organizovat v národně revolučních hnutích stranické buňky a jejich prostřednictvím se měli dostávat do čela revolučně osvobozeneckých bojů. Jednotlivá národně osvobozenická hnutí měla být usměrňována tak, aby se uskutečnila solidarita pracujících mas všech národů daného státu a aby tyto masy podpořily úsilí za vytvoření dělnicko-rolnické vlády. Komunisté přitom měli uplatňovat zásadu „státního vydělení utiskovaných národů z rámce Polska, Rumunska, Československa, Jugoslávie a Řecka“.¹¹

Detailně byla národnostní a koloniální otázka a politika komunistických stran projednávána na V. rozšířeném zasedání EKI na jaře 1925. Konkrétní pozornost byla věnována Indii, Indonésii a Egyptu, z evropských zemí pak hlavně Jugoslávii. Na zvláštní „jugoslávské komisi“ promluvil J. V. Stalin, který tehdy vytykal jugoslávským komunistům to, že řeší národnostní otázku v rámci ústavy a bez přihlídnutí k perspektivám vývoje mezinárodní situace v Evropě. V duchu svých vlastních představ a názorů celé Kominterny nabádal Stalin jugoslávské komunisty, aby vypracovali národnostní program v souladu se směrnicemi, podle kterých bylo nutno připravovat i v Jugoslávii revoluci sovětského typu: připravovat se ke svržení buržoazie a k nastolení sovětské moci. Národnostní program Jugoslávce musí vycházet z práva národů na státní oddělení, ale zároveň se musí pamatovat na ty národy, které se nebudou chtít odtrhnout od Jugoslávie: těmto národům by potom vyhovovala národnostně teritoriální autonomie v rámci federace autonomních národních států na základě sovětského zřízení.¹²

Na závěr V. zasedání EKI byly přijaty teze o bolševizaci komunistických stran. Teze ukládaly komunistickým stranám mimo jiné tyto úkoly: bojovat proti sociálšovinismu (proti sociálně demokratické formě buržoazního nacionalismu) i proti „národnímu nihilismu“ a také proti nezájmu o potřeby jednotlivých národů. V tezích se upozorňovalo na některé negativní zkušenosti v Německu, na Balkáně, ve stranách československé, polské, anglické anebo i indické: jak národní nihilismus, tak i ústupky velmocenskému šovinismu jsou škodlivé. Zdůrazňovalo se, že „bez správné politiky v národnostní otázce nemůže být dosaženo bolševizace komunistických stran“.¹³ Na základě těchto tezí byly pak vytyčeny směrnice pro další práci komunistických stran balkánských států, Polska a Československa. Rezoluce o Československu zdůrazňovala zejména boj proti

¹¹ *Pjatyj vsemirnyj kongres KI 17. junja—8. julja 1924*, Moskva 1925, s. 124.

¹² K této otázce se vrátím v dalším příspěvku pro SPFFBU C 34, v němž pojednám o programech jednotlivých komunistických stran mnohonárodnostních států v období 1922—1929.

¹³ *Kommunističeskij internacional v dokumentach (1919—1932)*, Moskva 1933, s. 487—488.

národním přežitkům i proti reformistickým iluzím a předsudkům v řadách českých dělníků.

Bylo již řečeno, že k ideji „spojených států evropských“ se přihlašovali i představitelé sociálně demokratických stran. Toto „spojenectví“ sociálních demokratů s částí buržoazních politiků v hnutí „buržoazního pacifismu“ zvyšovalo podezření proti této ideji v prostředí mezinárodního komunistického hnutí. V. I. Lenin na začátku I. světové války přijal heslo „spojených států evropských“, ale pak je zásadně odmítl. Teprve až v roce 1923 uveřejnila moskevská Pravda článek „O aktuálnosti hesla Spojené státy evropské“ (jeho autorem byl L. D. Trockij), v němž se doporučovalo doplnění tohoto hesla o požadavek „Za vládu dělníků a rolníků!“. O tomto hesle se snad diskutovalo na zasedání EKI na jaře 1926. Dovídáme se o tom v knize amerického komunistického publicisty Johna Peepera „Die Vereinigten Staaten des sozialistischen Europa“ (vyšla v roce 1926 v Hamburku), který doporučoval novou socialistickou propagaci tohoto hesla nejen jako protiváhu heslu o Panevropě, ale i jako prostředek diskuse a boje proti Socialistické dělnické internacionále. V následujících letech bylo vskutku toto heslo použito, ale v této podobě: „Se Sovětským svazem a se všemi potlačovanými národy do boje za socialistické státy Evropy!“¹⁴

Jak je známo, dostal program činnosti Komunistické internacionály definitivní podobu na VI. kongrese v druhé polovině července 1928. V úvodu „Programu Komunistické internacionály“ byla rozebrána celková situace ve světě, byly zhodnoceny síly imperialismu a síly revolučního hnutí.

Velká pozornost byla věnována podmínkám a možnostem rozvoje revolučních hnutí v koloniích a závislých zemích: v Číně, Indonésii aj. Konstatovalo se tu, že národně revoluční boj se stal faktorem rozkladu kapitalismu. Rozbor národnostního a koloniálního vykořisťování se týkal také Evropy, v níž rovněž trvaly rozpory mezi imperialismem a utiskovanými národy. Zásady strategie a taktiky, jež vyžadovaly, aby komunisté usilovali o vedení mas utlačovaných národů a uskutečňovali těsnou spolupráci proletariátu vládnoucích národů s pracujícími masami podmaněných národů, se týkaly také evropských sekcí Komunistické internacionály. Podpora utiskovaných národů byla jedním z prostředků boje za svržení kapitalistického útlaku. Za vzor byla dávána spolupráce národů Sovětského svazu, v němž se viděl předobraz bratrských vzájemných vztahů všech zemí v příštím Svazu sovětských socialistických republik světa.

Program Komunistické internacionály dával všem členským sekcím návod, jakou politiku povede revoluční proletariát v národnostní otázce

¹⁴ Tehdejší sovětský tisk hodnotil Coudenhove-Kalergiho „Panevropu“ a pak Briandovu „evropskou jednotu“ jako jednu z forem „buržoazního pacifismu“. *Malaja sovětskaja enciklopedija*, T. 6, s. 263, Moskva 1930. Od začátku 30. let zesílila kritika „panevropy“. V roce 1934 kritizoval i Otto Bauer „reakční utopii panevropy Coudenhove-Kalergiho“, která se „svými lokajskými službami italskému imperialismu a rakouskému fašismu demaskovala: byla od samého začátku kontrarevoluční propagandou »svaté aliance« kapitalistických států západní a střední Evropy proti Sovětskému svazu a imperialistickou propagandou vzájemného boje o moc kontinentální západní a střední Evropy proti britskému imperiu“. Bauer, *Zwischen zwei Weltkriegen?* Bratislava 1936, s. 229—230.

v období po svržení buržoazie a nastolení diktatury proletariátu: 1. Uznávat právo na sebeurčení národů včetně práva na odtržení od daného státu. 2. Dobrovolně sjednocovat a centralizovat vojenské a ekonomické síly všech osvobozených národů k boji proti imperialismu a za vybudování socialistického hospodářství. 3. Bojovat proti jakémukoliv omezování těch či jiných národů-národností a ras: všechny národy jsou rovnoprávné.. 4. Podporovat všemi silami a prostředky sovětského státu jednotlivé národní kultury (jejichž lid se osvobodil a odtrhl od kapitalistických států) v duchu proletářské linie rozvoje těchto kultur. 5. Všemohně se účastnit na hospodářském, kulturním a politickém růstu především zaostalých oblastí okrajových území a kolonií s cílem vytvořit základnu pro skutečnou a úplnou rovnoprávnost národů. 6. Bojovat proti všem národnostním předsudkům, národní nenávisti a projevům různých ideologií, jež byly pozůstatkem feudálního a kapitalistického barbarství.

V „Tezích o boji proti nebezpečí války proti Sovětskému svazu“ se dokonce upozorňovalo na nutnost připravovat eventuálně přerůstání národně osvobozeneckých hnutí do válek, přeměnit je v partyzánské hnutí a pak i v občanskou válku. Bezpodmínečné uznání práva národů na sebeurčení napomůže k tomu, aby byl utvořen pevný revoluční blok proletariátu, rolnictva a podmaněných národů.¹⁵

Dokumenty VI. kongresu KI urychlily tempo bolševizace jednotlivých komunistických stran včetně její „národnostní politiky“. Vypuknutí světové hospodářské krize v následujícím roce sejevilo potržením správnosti teze o brzkém příchodu socialistické revoluce, k níž bylo třeba se připravovat i heslem: Proti diktatuře buržoazie diktatura proletariátu! Právě v roce 1929 vznikala situace, na niž Komunistická internacionála odpovídala vytyčováním maximalistických hesel. A jedním z nejvíce výhodným a úspěšným rozkladným činitelem soudobého kapitalismu sejevila „národnostní otázka“. Úloha národnostní otázky v programu a činnosti Komunistické internacionály vzrůstala. Zatímco bruselský kongres II. internacionály z roku 1928 se v rezoluci o národnostní otázce v Evropě zříkal formálně požadavku revize hranic (o čemž se leckdy hovořilo na předešlých kongresech), zatímco Výkonný výbor SDI kladl v roce 1929 důraz v návrhu svého programu na „mezinárodně právní ochranu národnostních menšin“ (v rámci Společnosti národů), trvala Komunistická internacionála v tomto období na svém hesle práva národů na sebeurčení ve smyslu práva na odtržení od daného státu a osamostatnění, resp. na právu rozhodovat o svém dalším osudu.

¹⁵ Výňatky z rezolucí VI. kongresu KI cituje I. D. Levin, *Nacionalnyj vopros v poslevojennoj Jevrope*, Moskva 1934, zejména kapitola VIII, Komintern i nacionalnyj vopros.

DIE NATIONALE FRAGE IM PROGRAMM DER KOMMUNISTISCHEN INTERNATIONALE 1922 — 1928

Der Autor gibt eine Übersicht über die Ergebnisse des IV., V. und VI. Kongresses der Kommunistischen Internationale, die die nationalen Fragen im Programm der KI berührten. Die Kommunistische Internationale beurteilte die nationale Frage in Europa und in den Kolonien als einen Faktor des Verfalles des Kapitalismus (des sogenannten Versailler-Systems). Die reformistische Sozialistische Arbeiter-Internationale kritisierte einige Aspekte der Versailler-Verträge, aber lehnte die revolutionäre Lösung des Selbstbestimmungsrechtes der Völker ab. Die Propaganda für „Pan-Europa“ oder für „Mittel-Europa“, in welchem die Streitigkeiten über die Staatsgrenzen verschwinden sollten, konnte nicht den Rahmen des bürgerlichen Pazifismus überschreiten. Bei der Beurteilung des Programmes der Sozialistischen Arbeiter-Internationale weist der Autor auf die Rolle Otto Bauers in der SAI hin.

Der Artikel knüpft an frühere Studien des Autors über die nationale Frage der Kommunistischen Internationale in den Jahren 1918—1922 sowie über die nationalen Verhältnisse in Europa nach Beendigung des Krieges an (Časopis Matice Moravské 1976 und 1977, Sborník prací Fil. fak. UJEP Brno, Reihe C, Nr. 30, 1983) und füllt bisherige Lücke in der Schilderung der Stellungnahme der Kommunistischen Internationale zu der nationalen Frage aus. (Siehe weitere Arbeiten des Verfassers: Národnostní otázka v programu Komunistické internacionály ve 30. letech — Die Nationalitätenfrage im Programm der Kommunistischen Internationale in den 30. Jahren — Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských systémů. Sborník prací z vědecké komise v Martině, Praha 1983, s. 356—378.)